

Фесенко І. А.

Харківська державна академія культури

ЖАНРОВА ПРИРОДА ДРАМАТУРГІЧНИХ ТВОРІВ О.П. ЧУГУЯ (НА МАТЕРІАЛІ П'ЄСИ «ЮНІ ЗЛОДІЇ»)

У статті досліджено жанрову природу драматургічних творів О.П. Чугуя, зокрема зацентрувати увагу на такому жанровому різновиді, як драматичний етюд (на матеріалі п'єси «Юні злодії» (2021)). Зокрема зацентровано увагу на тому, що аналізована п'єса майстерно розкриває численні варварські злочини проти людства, скоєні тогочасним урядом, і поширює правду про так званий третій голодомор в Україні, який відбувався після Другої світової війни – у 1947 році.

Підкреслено, що заслуга драматурга полягає, по-перше, в тому, що сюжет п'єси «Юні злодії» побудований на фактах реальної дійсності, без будь-яких недомовок, навіть художнього домислу, а по-друге, в умінні на невеликому часовому і територіальному просторі драматургічного етюду максимально виразно передати жорстокість сталінського експерименту щодо «штучного голодомору» завдяки глибокому освоєнню дитячої психології. Так, відзначено, що в аналізованій п'єсі актуалізовано поширений на той час образ «дитини-злочинця», яка з відчаю змушена була піти на свідому крадіжку падалих колосків на полі заради того, щоб врятувати від голодної смерті свою сім'ю – маму, молодших сестричок і братика.

Зазначено, що однією із особливостей п'єси є органічне поєднання трагічного і комічного. Адже надати трагічним подіям комедійного звучання, з метою полегшення їхнього сприйняття сучасниками, вимагав основний закон мистецтва слова – естетичного відтворення дійсності. Відтак доведено, що п'єса О. Чугуя «Юні злодії» засвідчує цілковите освоєння письменником трагікомедійного жанру в процесі драматургічного відтворення дійсності, майстерне використання прийомів і засобів драматургічної поетики, зокрема у виборі конфлікту та персонажів.

Підкреслено, що драматургічний твір, створений О. Чугуєм, може стати в нагоді не лише викладачам вищої та середньої школи, а й усім шанувальникам і майстрам художнього слова, музики та театрального мистецтва, а відтак, заслуговує на сценічне втілення.

Також окреслено перспективи для подальшого, більш поглибленого, прочитання твору як цілісного і художньо-неповторного зразка в контексті багатогранного драматургічного доробку митця.

Ключові слова: п'єса, драматургічний твір, жанрова природа, мотив, сюжет, образ.

Постановка проблеми. Драматургічна творчість Олексія Прокоповича Чугуя є надзвичайно цікавим і помітним явищем у контексті сучасного українського літературного процесу. У творчому доробку драматурга налічуємо чимало різножанрових творів: і комедії («Замах на Чорта», «Юні чарівниці»), і трагедії («Сибірська дума», «Кривава прем'єра», «Чорна троянда», «Кримські русалки»), і трагікомедії («Червоний смерч» (що складається із двох частин – «Бенкет голодних» та «Весілля людоїдів»), «Вершина кохання», «Агонія дракона», «Знищити місто»), і драми («Лісові гості», «Велике пророцтво», «Зрадлива доля» тощо). До того ж Олексій Чугуй є творцем малих драматургічних форм, зокрема драматургічних етюдів. До цієї жанрової форми, наприклад, належить така п'єса, як «Юні злодії», яка й буде об'єктом нашої дослідницької уваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначимо, що численний творчий доробок Олексія Чугуя у різний час досліджувало чимало науковців, зокрема А. Новиков [6], Т. Конончук [2], Т. Вірченко [1], О. Телехова [7], І. Куриленко (І. Фесенко) [3; 4], Тхорук Р. [8] та інші. Утім ґрунтовних наукових студій, в яких би комплексно вивчалися поетикальні принципи та закономірності, які діють в художньому світі драматурга, ще надзвичайно мало. До того ж мало хто з дослідників звертався саме до проблеми жанрового визначення драматичних творів Олексія Чугуя.

Постановка завдання. Мета статті полягає у з'ясуванні жанрової природи драматургічних творів Олексія Чугуя, зокрема дослідженні такого жанрового різновиду, як драматичний етюд (на матеріалі п'єси «Юні злодії» (2021)).

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, що драматургічний етюд – це передусім авторське визначення жанрової форми п'єси «Юні злодії». Це визначення є цілком логічним і виправданим, оскільки твір невеликий за обсягом, у ньому наявна лише одна сюжетно-тематична лінія (голодомор в Україні 1947 року). Саме ж поняття «етюд», яке, до речі, найбільше використовується в музиці, малярстві, графіці, скульптурі, за словниковим визначенням, є твором, що дає поверхове, фрагментарне уявлення про зображувану митцем натуру, картину, настрій» [5, с. 358]. Якщо ж це поняття ми проектуємо на літературну площину, то в епосі, наприклад, акцентується увага на безсюжетності та настроєвості твору, а в драматургічному етюді, «основою є життєвий епізод, характери дійових осіб лише окреслені, події зображені статично» [5, с. 303]. Утім фрагментарність і ескізність, які характерні для драматургічного етюду, на нашу думку, варто розглядати, як позитивні, вирашні риси цього жанру, оскільки вони, у свою чергу, поглиблюють психологізм твору.

Звернення автора драматургічної мініатюри «Юні злодії» до теми голодомору не є повторенням, а своєрідним доповненням до попереднього доробку, новою сторінкою в його продовженні, зокрема в розкритті психології наймолодшої частини суспільства, яка опинилася в незвичних для неї важких умовах виживання.

Так, четверо дітей (Петрик, Галя, Ніна та Івасик) Докії, чоловік якої загинув у роки Другої світової війни, по-різному сприймають ситуацію, що склалася. Якщо найстарший (Петрик) цілком усвідомлює її загрозливий характер, допомагаючи в усьому хворій матері, то троє менших ще нездатні уявити, яким може бути фінал голодомору. Вони спокійно виконують домашнє завдання, малюючи на папері «свою мрію».

ГАЛЯ (різко випрямившись). А я вже скінчила!

НІНА (підвівши голову). Ану покажи, що ти там намазюкала?

ГАЛЯ (підносить догори малюнок). Будь ласка! Дивись обома, тільки не навроч.

ІВАСИК (вихопивши малюнок уважно розглядає). Ох ти! Справжнісінька паляниця. Так і хочеться відломити шматочок і з'їсти. (Наближає аркуш до обличчя).

[Однак сувора реальність все одно накладає свій відбиток на їхню розмову]

ГАЛЯ (хапає його за руку). Зачекай! Не думай надкусити!

ІВАСИК. Та я тільки понюхаю, бо в мене нічого не вийшло. (Швидко притуляє картинку до носа). Вона ж абрикосами і грушами пахне.

НІНА. І все одно у мене краща! (Підносить свій малюнок догори). Моя медом пахне!

ГАЛЯ. Тихо! Мамочку розбудиш.

ДОКІЯ (відкривши очі). Я вже давно не сплю, дітки. Усе чую і все бачу. (Після паузи). Хто це вам порадив хліб малювати?

НІНА. Учителька. Це домашнє завдання. Намалювати те, що нам найбільше подобається і підписати: «Моя мрія».

ДОКІЯ (стримуючи сльози). Вибачте, дорогенькі, що я й досі не спекла вам навіть маленької палянички. У нас борошно давно скінчилося. Якщо Петрик сьогодні назбирає падалишніх колосків на полі, вилучимо з них зерно і змелемо борошно. А завтра я неодмінно спечу вам таку ж смачну паляничку, яку ви намалювали.

[Але цій мрії не судилося збутися. Петрик, убігши в хату, повідомив, що за ним женеться сторож. Поклавши торбинку з колосками на лаву, він одразу ж зникає. Ледве встигла Галя схвати торбинку в пічку, як з'явився сторож].

ДОКІЯ. Степане, зжалься, будь ласка. Ти ж знаєш, що взимку все село потерпало від голоду... Того ж зерна, що дали на трудовень, навіть на півроку не вистачить. А я ж залишилася сама з чотирма дітьми... Чоловік же загинув на фронті. Єдина опора – це Петрик, якому ще п'ятнадцяти років не виповнилося.

СТЕПАН. Я уже йому пробачив. За вкрадені зелені колоски не доніс у міліцію. ...Вдруге я мовчати не буду. Я не хочу разом з ним потрапити до Сибіру на каторжні роботи.

[Знайшовши торбинку з колосками в пічці, він спрямовує в неї дуло рушниці, вигукуючи: «Ану вилазь! А то буду стріляти!»]

ДОКІЯ (ледве підвівшись). Степане! Схаменися! Дітей перелякаєш! Там нікого немає. Петрик лише заглянув у хату й одразу зник.

СТЕПАН. Куди?

ДОКІЯ. Не знаю.

СТЕПАН. Зате я знаю. На горіще. Іншої схованки в цьому будинку немає. Отам ми його й зловимо (Швидко виходить з хати).

[На цей раз Петрика зловити не вдалося, але серце Докії не витримало. Міліція вирішила скористатися ситуацією, знаючи, що на похорони зберуться всі діти].

ХОМА (переступивши поріг, пронизує очима присутніх). Хто тут злодій? Негайно на вихід!

ПЕТРИК (підвівшись). Дозвольте, товаришу міліціонеру, провести матір в останню путь. У міліцію я сам одразу ж прийду.

ХОМА. Га-га-га! Занадто ти мудрий. Хочеш пошити мене в дурні? Не вийде. (Вийнявши револьвер, указує ним на двері). Я кому сказав – на вихід! (Петрик, поцілувавши Докію, повільно виходить).

[Однак у міліціонера не вистачило сили рухатися далі, оскільки в нього різко заболів живіт від надмірного вживання горілки. В аналогічному стані виявився і його колега Степан. Діти непомітно зникають з хати].

СТЕПАН. А де ж юні злодії?

ХОМА. Від них уже й слід простив?

СТЕПАН. Тоді заберемо стару. Не будемо ж ми повертатися в міліцію з порожніми руками.

ХОМА. Пізно. Стару все бог забрав.

СТЕПАН. А може вона знепритомніла? (Прикладає долоню до лоба Докії). Лоб нібито гарячий.

ХОМА. Все одно вона – нерухома. На руках не донесемо. Краще забрати відьму Бишиху. Хоча б за те, що вона напоїла нас самогонкою, від якої ми, мабуть таки, віжемо дуба.

[Але виконати і це бажання Хоми та Степана не вистачило сили. Більше того, їх вже почали переслідувати зорові та звукові галюцинації. Хома відверто зізнався, що йому вздріваються чортики.]

СТЕПАН (витаючи). Мені теж. Щойно із-за портрета Сталіна аж двоє виглядало. Та й у вождя різки появилися. І солдат на портреті почав моргати, наче живий.

[Незважаючи на важкий стан, Степан і Хома не забули, чого прийшли в цю хату, сподіваючись усе-таки затримати юних злодіїв. Перевіривши наявність набойів, сідають біля дверей і повільно засинають, спостерігаючи не зовсім приємні для них сни, зокрема появу в хаті її господаря].

СЕРГІЙ (не помітивши їх, прямує на середину хати, здивовано зупиняючись). Невже це моя господа? Докіє? Де ти?

ГОЛОС ДОКІЇ. Я тут, Сергійку. (Сергій наблизившись, сідає поряд. Вона ледве вимовляє). Вибач, соколику, що не зустріла. Втомилася життям щоденним.

СЕРГІЙ. А де ж наші діти?

ДОКІЯ. Сталінський буревій розкидав усіх по безмежних просторах радянського.

[Ця звістка боляче вражає учасника війни].

СЕРГІЙ (вхопившись руками за голову) Боже мій! За що така кара? Краще б я загинув на полі бою, ніж бачити таке лихо! (Різко встає з місця). Де? Де той Ірод, що проковтнув наших діток?

СТЕПАН, ХОМА (схопившись, підносять догори руки). Ні-ні! Тільки не ми! (Указують тремтячими руками на портрет Сталіна). Це він! Наш вождь! Наш фюрер!

СЕРГІЙ. Чому ж тоді ви опинилися в цій хаті?

СТЕПАН. Ми прийшли провідати хвору жінку...

ХОМА. Вашу дружину...

СЕРГІЙ. А де ж поділися наші діти?

СТЕПАН. Вони десь тут. Надворі бавляться.

ХОМА. Нам доручили їх оберігати.

[...Сергій голосно кличе дітей. Вони одразу ж з'являються, пригортаючись до батька. Він пропонує відсвяткувати цю подію. Степан і Хома сідають першими, Докія подає їжу].

СТЕПАН (Не чекаючи інших, починає їсти й... одразу зупиняється). З чого виготовлено цей суп?

СЕРГІЙ. Бачили мої очі що купували, їжте, хоч повилазьте.

СТЕПАН (приклавши руку до живота). Ой-ой! У животі кишки вже марш грають. Дозвольте ж хоч на хвилинку вийти на подвір'я. Я обов'язково повернуся і потім решту супу.

ХОМА (підтримуючи рукою штани за пояс). Я... я теж одразу повернуся.

СЕРГІЙ. Геть із моєї хати! Щоб і ноги тут вашої не було! (Степан і Хома, підтримуючи штани за пояс, швидко зникають. Сергій, зачинивши за ними двері, звертається до присутніх). Отепер сідайте, мої дорогенькі, за стіл. Я пригощу вас нормальною їжею. У мене в рюкзаку, на щастя, зберігся військовий пайок. (Діти й Докія поспішають за стіл. Сергій, розв'язавши рюкзак, виймає з нього пайок, промовляючи). Гороховий суп, м'ясні консерви, печиво, цукор і сухарі.

ДІТИ (разом). Ура! (Одразу ж приносять миски. Сергій, відкривши банку, наповнює їх супом. Діти дружньо починають їсти. Докія і Сергій, сумно усміхаючись, спостерігають. Тихо звучить грім, а потім шум зливи, переростаючи в музику, Діти, сховавшись, починають танцювати, співаючи).

Іди, іди, дощику,

Зварю тобі борщику

У глинянім горщику!

Дощику, дощику, припусти

На батькові огірочки,

На мамині капусти!

(Сергій і Докія радісно аплодують). [9, с. 66–73].

Треба зазначити, що ця пісня про дощик, яку наспівують діти, відіграє важливу роль у розкритті мотиву дитини у п'єсі «Юні злодії». Вона є передусім символом внутрішньої гармонії, якої,

нарешті, досягає малеча, попоївши смачної палянички, яку вони ще нещодавно бачили тільки у своїх мріях. Їжа сприймається ними як казкове чудо, а пісня дає можливість, хоча б на якусь мить, відмежуватися від тієї страшної реальності, в якій панує бідність, голод і жорстке покарання за вкрадений колосок.

Висновки і пропозиції. Отже, ґрунтовно проаналізувавши п'єсу О. Чугуя «Юні злодії», зокрема сюжетно-композиційну структуру та образи головних персонажів, можна стверджувати, що смислове поле тексту фокусується навколо штучно сфабрикованого пекла про так званий третій голодомор в Україні, який відбувався після Другої світової війни – у 1947 році. А заслуга драматурга полягає, по-перше, в тому, що сюжет п'єси «Юні злодії» побудований на фактах реальної дійсності, без будь-яких недомовок, навіть худож-

нього домислу, а по-друге, в умінні на невеликому часовому і територіальному просторі драматургічного етюд максимально виразно передати жорстокість сталінського експерименту щодо «штучного голодомору» завдяки глибокому освоєнню дитячої психології. Прикметно, що в аналізованій п'єсі актуалізовано поширений на той час образ «дитини-злочинця», яка з відчаю змушена була піти на свідому крадіжку падалишніх колосків на полі заради того, щоб врятувати від голодної смерті свою сім'ю – маму, молодших сестричок і братика.

Безсумнівно, цей текст має привернути і читацьку увагу, зацікавлену в правдивому переосмисленні історичного минулого нашої країни, і театральних режисерів, які прагнуть відкрити сучасному глядачеві жорстку правду про політику радянського режиму, яка численні роки приховувалася від українського народу.

Список літератури:

1. Вірченко Т. Художній конфлікт в українській драматургії 1990–2010-х років: дискурс, еволюція, типологія: [монографія]. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2012. 336 с.
2. Конончук Т. І. Вітаємо з добрим ужинком: просвітянину і драматургу Олексієві Чугую – 80. Слово Просвіти, 2015. № 4 (796), 29 січня – 4 лютого, С. 15.
3. Куриленко І.А. Багатогранність таланту О. П. Чугуя: учителя, літературознавця, драматурга. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія», 2019. № 80. С. 35–39.
4. Куриленко І.А. П'єса «Степовий орел» О.П.Чугуя – зразок драматургічного портрета в жанровій системі біографічної творчості письменника. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія», 2019. № 81. С. 118–122.
5. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 624 с.
6. Новиков А. О. Дискурс національно-визвольних змагань в сучасній українській драматургії (за матеріалами творів М. Куця та О. Чугуя). Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ: збірник наукових праць. Рівне: РВЦ МЕРУ ім. акад. С. Дем'янчука. Випуск 1 (13), 2015. С. 255–261.
7. Телехова О. П. Драматургія О. П. Чугуя: інсценізація роману О. Гончара «Собор». Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Філологія. Випуск 80, 2019. С. 30–34.
8. Тхорук Р. Художній світ сучасної української драми (1990-2002): наздоганяючи традицію. Записки наукового товариства імені Шевченка. Т. ССXLV. Праці театрознавчої комісії. Львів: Б. в. 2003. С. 417–429.
9. Чугуй О. (2021) Юні злодії: драматургічний етюд. Голодомор 1947 рік. // Зоря вечорова. № 42. С. 66–73.

Fesenko I. A. GENRE NATURE OF THE DRAMATIC WORKS OF O.P. CHUGUY (ON THE MATERIAL OF PLAY “YOUNG THIEVES”)

The article investigates the genre nature of O.P. Chuguy's dramatic works, in particular focusing attention on such a genre variety as the dramatic sketch on the material of the play “Young Thieves” (2021).

Despite the fact, that literary work of O.P. Chuhuy has already become an object of scientific research by A. Novikov, T. Kononchuk, T. Virchenko, O. Telechova, I. Kurilenko and others, dramatic sketch still remains unnoticed by literary critics.

The aim of the author's research is an attempts to analyze the play which requires keeping a specific filling of measure while using actual material and fiction. In particular, attention is focused on the fact that the analyzed play masterfully reveals numerous barbaric crimes against humanity committed by the government of that time, and spreads the truth about the so-called third famine in Ukraine, which took place after the Second World War – in 1947. Also, it has noted that the analyzed play actualized the image of a “criminal child” common at the time, who out of desperation was forced to deliberately steal carrion spikes in the field in order to save her family – her mother, her younger sisters and brother.

A high mastery of the author in plot creating, in building up characters, very often by just a few phrases, making up dialogues, independent of space and time, for that matter, in widely using folklore in confirmed. The important role of dramatic sketch for achieving of genre diversity of the authors plays is emphasized.

The play «Young Thieves» by O.P. Chuhuy testify to complete mastery of biographical genre in the process of drama reflection of the reality, great mastery of using techniques and means of poetics, in particular, when choosing conflicts and characters capable of fighting either to a complete victory or failure, achieving maximal tension, unity and concentration of action, expressive psychological characteristics.

That is why, the play «Young Thieves» by O.P. Chuhuy maybe used not only by the teachers of high and secondary schools but also by all admires and masters of literature, music and theatre and hence is worth of being staged by the talented servants of Melpomene.

Key words: *play, dramatic work, genre nature, motive, plot, image.*